

Сахно В.П.
Сакно О.П.
Лисий О.В.
Маханьков В.А.
Військова академія,
Ткачук П.О.
Поворозник К.І.
Національний транспортний університет

**УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ
ЯКІСТЮ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ АВТОПОЇЗДА**

УДК 629.017:629.083

Удосконалена модель, що враховує експлуатаційні властивості автопоїзда, а також реалізовує аналіз за єдиним системним критерієм $U(Q)$ технічного рівня. На основі моделі управління якістю технічного стану автопоїзда можна забезпечити об'єктивність кваліметричних оцінок технічного рівня стану не тільки відповідних підсистем, агрегатів, вузлів, «слабких елементів», а й автомобіля у цілому.

Ключові слова: автопоїзд, управління, експлуатаційні властивості, єдиним системним критерієм $U(Q)$, технічний стан.

Постановка проблеми. Метою підвищення технічного рівня стану автопоїздів є створення більш надійних, компактних й технологічних, енергетично ефективних, ергономічно-комфортних й екологічно безпечних агрегатів, механізмів, які відповідають вимогам технічної документації. Конкретизація цього завдання для технічної служби АТП складається з його опису в термінах експлуатаційних властивостей автопоїзда, тобто у квантифікації загальної мети на сукупність більш часткових і простих, конкретних підцілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах професорів Заблонського К.І. й Гутирі С.С. [1, 2] вперше науково обґрунтовано адекватність моделювання множини показників якості $\{Q\}=\{q_1, q_2, \dots, q_n\}$ і відношень між ними $\{q_i \leftarrow q_j\}$, як єдиної інформаційної системи, подальший розвиток якої базується на принципі функціонально-кібернетичної еквівалентності П1, згідно з яким чим більше число n , тим більше альтитуда моделі, з поглибленням якої вужчає множина відношень $\{q_i \leftarrow q_j\}$. Для даної композиції відношень найбільш адекватною є структура у вигляді багаторівневої оболонки, яка відрізняється тим, що показники кожного рівня не зводяться до сукупності показників інших рівнів.

Отже, на кожному рівні такої універсальної моделі можна враховувати нові експлуатаційні властивості автопоїзда, а також реалізовувати аналіз за єдиним системним критерієм $U(Q)$ технічного рівня [2, 3].

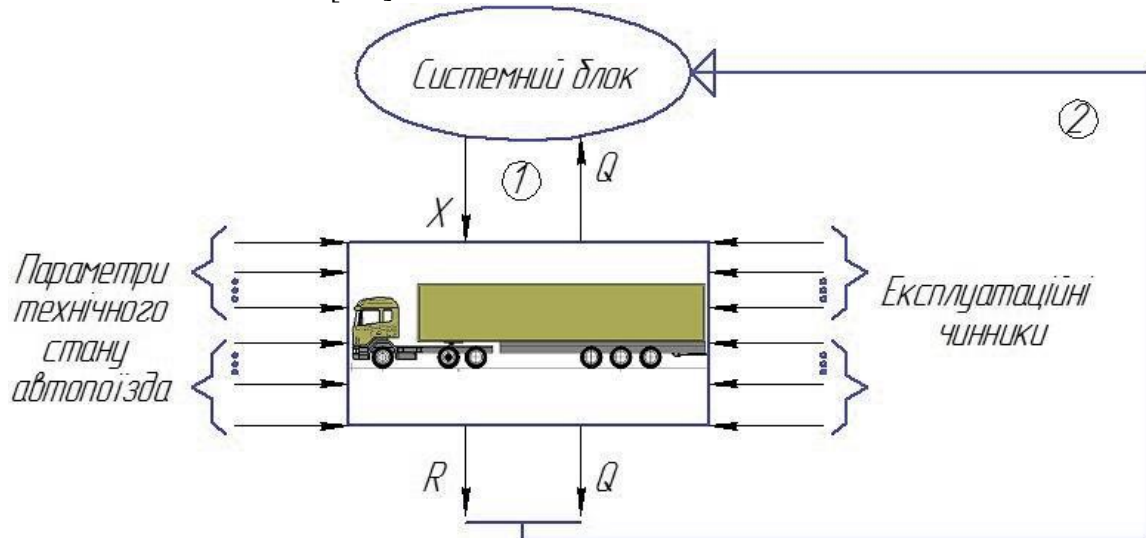
Мета статті. Аналіз опублікованих даних свідчить, що для багаторівневого відображення експлуатаційних властивостей автопоїздів необхідним є формування такої універсальної структурованої інформаційної бази даних, яка забезпечить об'єктивність кваліметричних оцінок технічного рівня стану не тільки відповідних підсистем, агрегатів, вузлів, «слабких елементів», а й автомобіля у цілому.

Матеріали й результати дослідження. Метою підвищення технічного рівня стану автопоїздів є створення більш надійних, компактних й технологічних, ефективних, ергономічно-комфортних й екологічно безпечних агрегатів, механізмів, які відповідають вимогам технічної документації. Конкретизація цього завдання для технічної служби АТП складається з його опису в термінах експлуатаційних властивостей автопоїзда,

тобто у квантифікації загальної мети на сукупність більш часткових і простих, конкретних підцілей.

Наведемо основні необхідні аксіоми.

Технічний стан автопоїзда дозволяє аналізувати чинники, що впливають на його зміну, по ступеню переваги й, отже, здійснювати у просторі параметрів X множини Y (рис. 1) пошук кращих, оптимальних або близьких до них, розв'язків. Тому невимірні цілі не мають порівняння і повинні або виключатися з розгляду, або квантифікуватись до рівня, що забезпечує їх вимірність. Формальне визначення даної властивості необхідно встановити аксіоматично [2-6].

R – вектор результатуючих параметрів; *Q* – вектор нормованих кваліметричних показників; *X* – вектор управляючих параметрів; 1 і 2 – внутрішній та зовнішній контури управління

Рисунок 1 - Схема управління якістю технічного стану автопоїзда в процесі експлуатації

Аксіома A1. Ціль Π кількісно вимірна на множині Y , якщо на Y існує дійсна функція $f(y)$, що зберігає впорядкування.

Аксіома A2. Функція $f(y)$ зберігає впорядкування, якщо для будь-яких елементів $y', y'' \in Y$

$$\overset{\Pi}{y' \succ y''} \Leftrightarrow f(y') > f(y''), \quad (1)$$

де логічні символи позначають:

- $\overset{\Pi}{\succ}$ – бінарне відношення переваги за метою Π ;
- $\Leftrightarrow$ – «тоді й тільки тоді, коли».

Аксіома A3. На множині функцій від n показників $U(Q) = U(q_1, q_2, \dots, q_n)$ найдеться хоча б одна така функція, що для будь-яких векторів $Q', Q'' \in Q^n$ виконується умова

$$\left. \begin{aligned} Q' \succ Q'' &\Leftrightarrow U(Q') > U(Q''); \\ Q' \sim Q'' &\Leftrightarrow U(Q') = U(Q''). \end{aligned} \right\} \quad (2)$$

Умови (2) означають, що при виконанні умови існування узагальненого критерію $U(Q)$ набір цілей, відповідних до показників $q_i, \forall i = \overline{1, n}$, можна замінити однією, еквівалентною цьому набору, кількісно вимірною шкалою. Установлені раніше аксіоми A1 і A2 указують необхідні й достатні умови, що роблять таку заміну можливою. Отже, якщо ці

умови виконані, то узагальнений критерій існує, а завдання його встановлення й оцінки має сенс.

Аксіома A4. Узагальнений критерій $U(Q)$ є безперервно диференційованим у просторі показників Q^n за всіма показниками $q_i \forall i = \overline{1, n}$.

Цю умову зручно пояснити на прикладі двох векторів $Q', Q'' \in Q^n$, що перебувають у відношенні $Q' \succ Q''$, причому для всіх компонентів $q_i \forall i = \overline{1, n}$ встановлено позитивний інгредієнт ($ingred Q_i > 0$) для того, щоб більш кращим значенням аргументу $y_i \rightarrow y_i^+$ відповідали більші оцінки q_i . Тоді вектору $Q'' \forall i = \overline{1, n}$ можна задати збільшення i -го показника $\Delta q_i > 0$, для якого

$$Q' \succ Q'' \Rightarrow Q' \succ (q_1'', \dots, q_{i-1}'', q_i'' + \Delta q_i, q_{i+1}'', \dots, q_n''). \quad (3)$$

Виконання умови (2.3) означає, що переваги у просторі показників Q^n не міняються стрибками при зміні значень показників $q_i \forall i = \overline{1, n}$ і, отже, малим збільшенням Δq_i повинні відповідати того ж порядку малості збільшення значень узагальненого критерію $U(Q)$.

Наявність узагальненого критерію $U(Q)$ вирішує проблему багатокритеріальної оцінки технічного стану автопоїзда найбільш радикальним методом згортання множини показників Q в один показник, еквівалентний за умовами (2) і (3) цій множині.

Аксіома A5. Пари показників (q_i, q_j) не залежать за перевагою від інших показників $\bar{Q} = (q_1, \dots, q_{i-1}, q_{i+1}, \dots, q_{j-1}, q_{j+1}, \dots, q_n)$, якщо відношення переваги, встановлене між векторами $Q' = (q_i', q_j', \bar{Q})$ й $Q'' = (q_i'', q_j'', \bar{Q})$, не залежить від рівнів, на яких зафіксовані значення показників $\bar{Q}$.

З аксіоми A5 випливає, що

$$(q_i', q_j', \bar{Q}') \succsim (q_i'', q_j'', \bar{Q}') \Rightarrow (q_i', q_j', \bar{Q}'') \succsim (q_i'', q_j'', \bar{Q}'') \quad (4)$$

для будь-яких $\bar{Q}'' \in Q^n$. Отже, визначивши відношення переваги на площині $q_i \times q_j$ з урахуванням тільки показників q_i і q_j й установивши, що пара (q_i, q_j) не залежить за перевагою від $\bar{Q}$, можна поширити знайдені відносини переваги із площини $q_i \times q_j$ на весь простір показників Q^n . У цій властивості полягає основна практична цінність поняття незалежності за перевагою (приклад, для $n = 3$ на рис. 2).

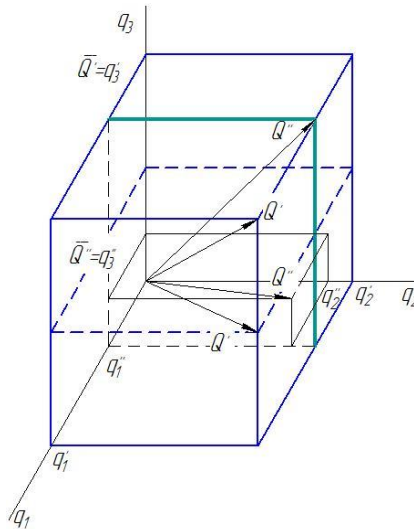

Рисунок 2 - Схема незалежності за перевагами показників q_2 і q_3 від показника q_1

Оцінка технічного стану автопоїзда припускає наявність безпосередньої неспостережуваної, але об'єктивної інформаційної характеристики досконалості проекту і його реалізації у даному об'єкті. Така об'єктивно існуюча характеристика повинна бути інваріантна методу її побудови, тобто якщо є кілька моделей кваліметричного відображення (1) компонентів, що відрізняються номенклатурою вектора Q , зовнішньою й внутрішньою амплітудою, видом і параметрами властивостей, то співвідношення технічних рівнів усіх оцінюваних варіантів за різними моделями повинне бути постійним. Дана умова є необхідною для об'єктивності оцінок технічного рівня $U(Q)$ будь-яких об'єктів системної складності, а особливо автопоїзда [1, 2].

Аксіома А6. Оцінки технічного рівня $U'(Q)$ й $U''(Q)$ порівнюваних аналогів можна вважати дійсними, якщо

$$U'_k(Q)/U''_k(Q) = \text{const} \forall k = \overline{1, m}, \quad (5)$$

де m – число альтернативних моделей.

З аксіоми А6 випливає, що якщо запропоновані моделі адекватно відображають оцінюваний показник, то

$$\left. \begin{aligned} U'(Q) &= \alpha_k U'_k(Q); \\ U''(Q) &= \beta_k U''_k(Q), \end{aligned} \right\} \forall k = \overline{1, m}, \quad (6)$$

де $\alpha_k \beta_k > 0$ – масштабні коефіцієнти k -ої моделі.

Висновки. Установлені принципові положення й система аксіом становлять основу проектної кваліметрії автопоїзда як системної складності, оскільки забезпечують формалізацію абстрактного процесу відображення його технічного рівня на числову вісь, стабільну технологічну точність результатів і усувають залежність отриманих результатів від відомої суб'єктивності експертних методів.

Запропонована модель дозволяє вирішувати практичні задачі з порівняння різних варіантів рівня технічного стану автопоїзда враховуючи експлуатаційні показники, що змінюються в процесі експлуатації, обґрунтовувати раціональний режим періодичності ТО та норм надійності між елементами механічних систем, агрегатів, механізмів тощо.

Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів Technical service of agriculture, forestry and transport systems

Дозволить здійснювати пошук оптимального рішення щодо проведення технічних впливів на автопоїзда, що складається з двох етапів: пошуку границь області існування експлуатаційних показників автопоїзда та пошуку у цій області кращого набору значень цих показників, що потребує рішення задачі багатокритеріальної оптимізації.

Література

1. Заблонский К.И. Детали машин / К.И. Заблонский. – Одеса : АстроПринт, 1999. – 403 с.
2. Гутиря С.С. Підвищення технічного рівня механізмів паралельної структури і кінематики у складі технологічних комплексів / С.С. Гутиря, В.П. Яглінський, Аймен Сабах // Технологічні комплекси [Науковий журнал]. – Луцьк : Луцький НТУ, 2012. – №1,2 (5,6). – С. 50-56. – режим доступу: <http://t-komplex.net.ua/ua/art5-6-006>
3. Яглинский В.П. Кинематика оборудования на основе механизмов параллельной структуры: Монография / В.П. Яглинский, В.В. Ержуков, А.Г. Ивахненко и др. // Прогрессивное машиностроительное оборудование. Коллективная монография. – Орел, Изд. ом“Спектр”, 2011. – 455 с.
4. Yaglinsky V.P. Multi-criterion optimization functional trajectories of industrial robots / V.P. Yaglinsky, S.S. Gutyrja, O.U. Bezuglenko // Annals of DAAAMInternational 2004. – Vienna, 2004. – P. 37-38.
5. Yaglinsky V.P. System criteria analysis and function optimization of industrial robots / V.P. Yaglinsky, S.S. Gutyrja // ТЕКА Ком. Mol. Energ. Roln., 6A. – Lublin, 2006. – P. 70-81.
6. Сакно О.П. Системне відображення та підвищення технічного рівня стану автопоїздів / Сакно О.П., Обертас В.Ф., Короп О.О. та інш. // Наукові праці Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 85-річчю заснування ХНАДУ, 85-річчю заснування автомобільного факультету та з нагоди Дня автомобіліста і дорожника [«Новітні технології в автомобілебудівництві та транспорті»], [м. Харків, 15-16 жовт. 2015 р.]. – Харків : ХНАДУ, 2015. – С. 179-180. – режим доступу: <http://af.khadi.kharkov.ua/fakultet/nauka/konferenciji/naukovi-praci-2015.html>

Sakhno V.P., Sakno O.P., Lysyi O.V., Makhankov V.A., Tkachuk, P.A., Povoroznyk K.I. **Improving quality control of the technical condition of the tractor-trailers**

The improved model takes into account the operating characteristics of the tractor-trailers, and implements the analysis for the only system criterion $U(Q)$ of a technical level. The objectivity of qualitative assessments of the technical level of condition can provide a model-based quality control of the technical condition of the tractor-trailers as only relevant subsystems, units, assemblies, "weak units" as the tractor-trailers on the whole.

Keywords: Tractor, management, operating properties, one system criterion $U(Q)$, technical condition.

References

1. Zablonskyy KI Machine parts / KI Zablonskyy. - Odessa: Astroprint, 1999. - 403 p.
2. SS Hutyrya Raising the technical level of the structure and mechanisms of parallel kinematics consisting of technological systems / SS Hutyrya, VP Yahlinskyy, Aymen Sabah // Technological complexes [Science Magazine]. - Lutsk Lutsk NTU, 2012. - №1,2 (5,6). - P. 50-56. - Access mode: <http://t-komplex.net.ua/ua/art5-6-006>.
3. Yaglinsky VP The kinematics of the equipment based on a parallel structure mechanisms: Monograph / VP Yaglinsky, VV Erzhukov, AG Ivakhnenko et al. // Progressive engineering equipment. The collective monograph. - Eagle, Ed. om "Spectrum", 2011. - 455 p.
4. Yaglinsky V.P. Multi-criterion optimization functional trajectories of industrial robots / V.P. Yaglinsky, S.S. Gutyrya, O.U. Bezuglenko // Annals of DAAAMInternational 2004. - Vienna, 2004. - P. 37-38.
5. Yaglinsky V.P. System criteria analysis and function optimization of industrial robots / V.P. Yaglinsky, S.S. Gutyrya // TEKA Kom. Mol. Energ. Roln., 6A. - Lublin, 2006. - P. 70-81.
6. Sakno AP System display and raise the technical level of the trains / Sakno OP Obertas VF, Carp AA and others. // Proceedings Intern. nauk. and practical. Conf. dedicated to the 85th anniversary of HNADU, the 85th anniversary of the automotive department and on the Day of Motorist and Road ["New technologies in avtomobilebudivnytstvi and transport"] [m. Kharkiv, Oct. 15-16. 2015]. - Kharkov: HNADU, 2015. - P. 179-180. - Access mode: <http://af.khadi.kharkov.ua/fakultet/nauka/konferenciji/naukovi-praci-2015.html>